

ORTAOKUL SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖFKE DÜZEYLERİ VE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Osman GÖNÜLTAŞ*
Meral ATICI**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke düzeyleri ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemektir.

Araştırmanın örneklemini ortaokul son sınıfa devam eden 360 kız, 363 erkek olmak üzere toplam 723 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği”, “Saldırganlık Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde, t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova), Tukey Post Hoc testi ve Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, cinsiyet, anne baba tutumu ve ailede şiddet görme durumu değişkenlerine göre öğrencilerin Sürekli Öfke puanları farklılık göstermiştir. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri cinsiyet, ailenin gelir durumu, babanın sağ ya da ölü olma durumu, anne baba evli ya da boşanmış olma durumu, anne baba tutumu ve ailede şiddet görme değişkenlerine göre farklılık göstermiştir. Ayrıca öfke ile saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öfke, Saldırganlık, Ortaokul Öğrencileri

AN INVESTIGATION OF ANGER AND AGGRESSION LEVELS OF MIDDLE SCHOOL LAST CLASS STUDENTS' REGARDİNG SOME VARIABLES

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate whether anger levels and aggression levels of students from middle school in the last grade show any differences or not regarding some variables.

Sample for the research consisted of 723 students, 360 whom are girls and 363 whom are boys. To collect the data, Aggression Scale, State-Trait Anger Scale and Personal Information Form were used. The following techniques were used to analyse data analysis: “ t” test, One-way Variance Analysis (ANOVA), Tukey Post Hoc test and Pearson Correlation Analysis.

According to the results obtained from the research, anger levels differs significantly based on the variables of gender, parental attitudes and status of exposure to violence in the family. Aggression levels differs significantly based on the variables of gender, perceived level of income, status of the parents live or dead, status of parents married or divorced, parental attitudes and status of exposure to violence in the family. In addition, a positive significant relationship was found between anger and aggression.

Keywords: Anger, Aggression, Middle School Students.

---

* MEB, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, gonultasosman@hotmail.com

**Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, pdrkong@gmail.com

Giriş

Günümüzde sosyal bilimciler tarafından en çok araştırılan konulardan biri öfke ve öfke sonucu oluşan saldırganlıktır. Bireyin günlük hayat içerisinde engellenmelerle karşılaştığı durumlarda öfke, öfkenin kontrol edilemediği zaman da saldırganlık davranışı ortaya çıkmaktadır (Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007).

Öfke, istenmeyen ve beklenmeyen bir davranış karşısında hemen hemen tüm insanoğlunun yaşadığı temel bir duygudur (Tafrate, Kassinova ve Dundin, 2002). Averill (1983) öfkeyi saldırgan dürtülerin eşlik ettiği bir duygu olarak tanımlamaktadır. Deffenbacher (2011) ise öfkeyi duygusal, psikolojik ve bilişsel bileşenlerin oluşturduğu ve bunların hızlıca birbirini etkileyerek harekete geçtiği bir iç deneyim süreci olarak tanımlamıştır.

Biaggio (1989) öfkeyi, gerçek veya varsayılan bir engellenme, tehdit veya haksızlık karşısında oluşan bilişlerle ilgili ve kişiyi rahatsız edici uyarıcıları ortadan kaldırmaya yönelten, güçlü bir duygu olarak tanımlamaktadır. Köknel'e (2005) göre, öfke hoş olmayan durumlar karşısında insanda ortaya çıkan ilk ve en önemli duygulardan ve coşku durumlarından biridir.

Öfke kontrol edilemeyen ve yıkıcı bir biçimde davranışlara yansiyarak saldırgan ve son derece tahrip edici tepkilere dönüşme potansiyeline sahiptir. Bugün ev içi şiddet olgularında, çocuk taciz ve istismarlarında, terör olaylarında, sokak kavgalarında ve trafikte sağlıklı olarak ifade edilemeyen öfke duygusunun etkisi görülmektedir (Soykan, 2003). Öfke sonucunda ortaya çıkan enerji yapıcı olarak kullanıldığı zaman, öfke duygusu normal ve sağlıklı bir duygu olarak kabul edilir (Tambağ, 2004).

Öfke duygusu olumlu ifade edildiğinde, problem çözme, adaleti sağlama, etkili iletişim kurma ve kişilerarası iletişimi geliştirme gibi olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Öfke duygusu olumsuz ifade edildiğinde ise, kişinin sadece kendini değil çevresindeki kişileri de olumsuz etkileyecek depresyon, sosyal anksiyete, genel anksiyete vb. istenmeyen olumsuz psikolojik sonuçlara neden olmaktadır (Alcazar, Deffenbacher ve Byrne, 2011).

Öfke duygusu sonucunda saldırganlık ortaya çıkabilir, ancak öfke duygusu sonundaki tek seçenek saldırganlık değildir. Bireyin, öfkelenildiği anda nasıl hareket edeceği; o anda içinde bulunduğu konum, konumla ilgili genel durum, kültürel normlar, öfkenin yoğunluğu, benzer durumlarla ilgili olarak geçirilen yaşantılar ve öfke öncesi bireyin içinde bulunduğu durum gibi pek çok etmene bağlıdır (Deffenbacher, 2011).

Saldırganlık, başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış ya da eylemdir. Saldırganlık, sonucu mutlaka zararlı olan ve günlük yaşantımızda hepimizin bir şekilde maruz kaldığı bir olgudur (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998; Kağıtçıbaşı, 2004). Saldırganlık, öfke ve kızgınlık, eşya ve insanlara karşı maddi bir zarar, sözle hücum ve tahrip hayalleri gibi hisler ve hareketler şeklinde görülebilir (Krech ve Crutchfield, 1980). Saldırganlıkta, başka kişileri fiziksel ya da sözel olarak incitme ya da malı tahrip etme kastı taşıyan bir davranış söz konusudur. Kasıt taşımayan bir davranış saldırganlık olarak nitelendirilemez (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Hoeksema, 2002).

Saldırganlık tüm insanların belli boyutlarda gösterdiği ya da sonuçlarından çeşitli şekillerde etkilendiği bir davranıştır (Tuzgöl, 1998). Köknel'e (2005) göre

saldırıcılık, başka kişilere ya da nesnelere yönelmiş olan zararlı, yok edici bir davranış biçimidir. Berkowitz (1987) ise saldırıcılığı, birine fiziksel ya da psikolojik olarak zarar verme niyeti ile yapılan fiziksel ve sözel davranışlar olarak görmektedir.

Hemen hemen bütün toplumlarda ergenlik dönemi fırtınalı geçen bir dönem olarak gösterilmektedir (Kulaksızoğlu, 1990). Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel değişimler ergenlerin daha öfkeli ve saldırıcılı olmalarına neden olmaktadır.

Bireylerin yaşamında öfke ve saldırıcılığın en fazla görüldüğü dönemin ergenlik dönemi olduğu ve öfke ve saldırıcılık içeren davranış bozukluğu ve suç davranışı gibi durumların da ergenlik döneminde doruğa ulaştığı bildirilmektedir. Ergenlikte artan fiziksel güce ve ergenin yaşadığı çevre koşullarına bağlı olarak şiddetten hoşlanma ve saldırıcılı davranma sıklığında artış olmaktadır (Yavuzer, 1992; Kulaksızoğlu, 2004).

Birçok insan öfkelerini ya bastırarak ya da en küçük tahrikle patlayarak sağlıklı bir şekilde ifade etmemektedir. Yetişkinler çoğunlukla öfkelerini ifade etmenin uygun yolları için örnek olmadıklarından, ergenler bu becerilere sahip olamazlar ve tepkileri uygunsuz ve etkisiz olur (Morganent, 2005). Öfke kontrolü sağlayamayan ergenler sadece kendileri için değil toplum için de risk unsurudur. Her geçen gün artan, öğrencilerin birbirlerine ya da okuldaki yetişkinlere uyguladıkları şiddet, yaralama ve cinayet olayları, bu konuya ilişkin önlemlerin en kısa zamanda alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Gültekin, 2011).

Ülkemizde son yıllarda okullarda saldırıcılık ve şiddet içeren davranışlarda artış görülmektedir. Medyada öğrenciler arasında yaralanma hatta ölümlerle sonuçlanan olaylara sık sık rastlanmaktadır (Yavuzer ve Üre, 2010). Okullarda yaşanan şiddet olayları öğrencilerin eğitsel ve sosyal bir ortamda ortaya çıkan ve onların uyum süreçlerini bozarak yaşamlarını olumsuz etkileyen zorlayıcı eylemler olarak düşünülmektedir. Şiddet ve saldırıcılık olaylarının etkisiyle gerilen bir okul ortamı eğitim ve öğretim kurumu olarak okulun fonksiyonel işleyişini azaltabilir ya da belirli bir düzeyde aksatabilir (Sağlam, 2009).

Özellikle eğitim kurumlarında yaşanan saldırıcılık ve şiddet olaylarının altında yatan, parçalanmış aile yapısı, anne baba yoksunluğu, sosyo ekonomik düzey, aile içi şiddete maruz kalma, olumsuz ebeveyn tutumu gibi risk etmenlerinin tespit edilmesi önleyici rehberlik hizmetlerine katkı sağlayabilir. Bu araştırma ile ergenlerin yoğun öfke duygusu yaşamlarının ve saldırıcılı davranışlar sergilemelerinin nedenlerinin ortaya konulacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarına göre, ailelere, okul yönetimine, okulların rehberlik ve psikolojik danışma servislerine, öfke duygusunun kontrolü ve uygun ifade edilmesine ve saldırıcılık ve şiddet olaylarının önüne geçilmesine yönelik öneriler getirilmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada öfke ve saldırıcılık arasındaki ilişki ve öğrencilerin öfke düzeyleri ile saldırıcılık düzeylerinin cinsiyet, ailenin gelir durumu, aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu, anne babanın sağ veya ölü olma durumu, anne baba eğitim

durumu, anne babanın evli ya da boşanmış olma durumu, anne baba tutumu ve ailede şiddet görme ya da görmeme durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmada, ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2009).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2012-2013 eğitim-öğretim yılı Konya ili Karatay ilçesi farklı sosyo ekonomik düzeydeki semtlerde bulunan okullara devam eden 360 kız, 363 erkek olmak üzere toplam 723 ortaokul son sınıf öğrencisi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği: Durumluluk-Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ölçeği ile ilgili çalışmalar, Charles D. Spielberger ve grubu tarafından 1980 başlarında başlatılmıştır. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Alt Ölçeklerinin Türkçe'ye uyarlanma çalışmaları Özer (1994) tarafından yapılmıştır. Sürekli Öfke ölçeğinin yönergesinde kişinin genelde kendisini nasıl hissettiği; Öfke İfade Tarzı ölçeğinde ise genelde ne sıklıkta sözü edilen şekilde davrandığını belirtmesi istenmektedir. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ölçeklerindeki her madde düzdür. Ölçekte yer alan maddeler öfkenin yokluğundan değil, varlığından hareketle ölçüm yaparlar (Özer, 1994). Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Ölçeği 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçek puanlanırken, 'Hiç Tanımlamıyor' cevabı için 1; 'Biraz Tanımlıyor' cevabı için 2, 'Oldukça Tanımlıyor' cevabı için 3, 'Tamamen Tanımlıyor' cevabı için 4 puan verilmektedir. Sürekli öfkeden alınan yüksek puanlar öfke düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Savaşır ve Şahin, 1997). Spielberger (1983) tarafından geliştirilen ve Özer (1994) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarz Ölçeği'nin güvenilirlik çalışmalarında her bir alt ölçek için ayrı ayrı iç tutarlık kat sayısı hesaplanmıştır. Buna göre iç tutarlılık katsayıları; "Sürekli Öfke" boyutu için .79; "Kontrol Altına Alınmış Öfke" boyutu için .84; "Dışa Vurulmuş Öfke" boyutu için .78 ve "Bastırılmış Öfke" boyutu için ise .62'dir. Bu araştırma kapsamında toplanan veriler ile yapılan analizde iç tutarlık katsayıları sırasıyla "Sürekli Öfke" boyutu için .79; "Kontrol Altına Alınmış Öfke" boyutu için .84; "Dışa Vurulmuş Öfke" boyutu için .72 ve "Bastırılmış Öfke" boyutu için ise .72'dir (Esen ve Çelikkaleli, 2008).

Saldırganlık Ölçeği: Kocatürk (1982) tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri'nden yararlanılarak Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen Saldırganlık Ölçeği, gençlerde açık, gizli, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkla ilgili davranışları ölçmeye yönelik 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 30 maddesi saldırganlık içerikli, 15 maddesi ise saldırgan içerikli olmayan maddelerdir. Ölçek 5'li derecelendirilmiş cevaplama sistemine sahiptir. Birey okuduğu ifadenin kendine ne derece uygun olduğunu belirtmek için (5) Her Zaman, (4) Sıklıkla, (3) Ara sıra, (2) Nadiren, (1) Hiçbir Zaman seçeneklerinden birini işaretlemektedir. Ölçeğin 13 maddesi olumsuz

ifadelerden oluştuğu için puanlaması da tersine çevrilerek yapılmaktadır. Tersine çevrilen maddeler ve diğer maddelerin toplamı kişinin saldırganlık puanını oluşturmaktadır. Test puanının yüksekliği saldırganlık düzeyinin yüksek olduğunu, test puanının düşüklüğü ise saldırganlık düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir (Tuzgöl, 1998). Saldırganlık Ölçeği'nin geçerlik çalışmasında Tuzgöl (1998) çalıştığı lisede derslere giren 20 öğretmenle görüşerek saldırgan davranışlar gösteren öğrencileri tespit etmiştir. Çalışmada en az üç öğretmenin saldırgan olarak tanımladığı 45 öğrenci belirlenmiş ve bu öğrencilere Saldırganlık Ölçeği uygulanmıştır. Daha önce uygulama yapılan 45 kişilik saldırgan olarak tanımlanmamış bir grup ile saldırgan olarak tanımlanmış grubun puan ortalamaları arasındaki fark t testi kullanılarak incelenmiş ve arada anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Böylece ölçeğin saldırgan davranışları ölçtüğü yönünde sonuca varılmıştır. Şahan (2007) saldırganlık ölçeğinin güvenilirlik çalışmasını testin tekrarı yöntemi ile yapmış ve saldırganlık ölçeğine ait güvenilirlik katsayısını .89 olarak bulmuştur. Ayrıca, Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısını 0.82 olarak saptanmıştır. Bu bulgular sonucu saldırganlık ölçeğinin araştırmada kullanılabilir olduğu kabul edilmiştir.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel Bilgi Formu, araştırmaya katılan öğrencilerle ilgili ailesel ve kişisel bilgileri edinmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formla öğrencilerin cinsiyet, ailenin gelir durumu, anne babanın sağ ya da ölü olma durumu, algılanan anne baba tutumları, anne baba eğitim durumu, anne baba birlikte veya ayrı olma durumu ve ailede şiddet görüp görmeme durumu ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 17.0 programı ile çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova), Pearson Korelasyon Analizi ve Tukey Post Hoc testi kullanılmıştır.

Bulgular

Öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlık puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo.1 Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Saldırganlık Puanları Arasındaki İlişkinin Korelasyon Katsayıları

		Saldırganlık Puanı	Sürekli Öfke
Saldırganlık Puanı	r	1,000	
	p	0,000	
Sürekli Öfke	r	0,607**	1,000
	p	0,000	0,000
	p	0,000	0,000

Tablo 1’deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke puanları ile saldırganlık puanları arasında istatistiksel açıdan pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0.607$; $p=0,000<0.05$). Buna göre öğrencilerin sürekli öfke düzeyleri arttıkça saldırganlık puanı artmaktadır.

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo.2 Öğrencilerin Cinsiyete Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Sürekli Öfke	Kız	360	22,439	6,206	-2,053	0,040
	Erkek	363	23,375	6,051		
Saldırganlık	Kız	360	116,003	24,384	-5,456	0,000
	Erkek	363	125,485	22,308		

Tablo 2’deki sonuçlarda görüldüğü gibi öğrencilerin sürekli öfke puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($t=-2.053$; $p=0.040<0,05$). Erkek öğrencilerin sürekli öfke puanları ($\bar{X}=23,375$), kız öğrencilerin sürekli öfke puanlarından ($\bar{X}=22,439$) yüksek bulunmuştur.

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür ($t=-5,456$; $p=0,000<0,05$). Erkek öğrencilerin saldırganlık puanı ($\bar{X}=125,485$), kız öğrencilerin saldırganlık puanından ($\bar{X}=116,003$) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı ile Saldırganlık Ölçeğinden aldığı puanların ailenin gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo.3 Öğrencilerin Ailenin Gelir Durumuna Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	F	p	Fark
Sürekli Öfke	Çok İyi	28	24,821	6,555	2,128	0,095	
	İyi	393	22,659	6,222			
	Orta	259	22,815	5,884			
	Zayıf	43	24,512	6,419			
Saldırganlık	Çok İyi	28	129,893	28,495	5,786	0,001	4 > 2 4 > 3
	İyi	393	118,478	24,980			
	Orta	259	121,425	20,725			
	Zayıf	43	131,721	23,319			

Tablo 3’teki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke ($F=2,128$) puan ortalamalarının ailenin gelir durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0.05$).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının ailenin gelir durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($F=5,786$; $p=0,001<0,05$). Farkın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve ailesinin maddi durumu zayıf olan öğrencilerin saldırganlık puanları ($\bar{X}=131,721$), ailesinin maddi durumu iyi olan ($\bar{X}=118,478$) ve ailesinin maddi durumu orta olan öğrencilerin saldırganlık puanlarından ($\bar{X}=121,425$) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo.4 Öğrencilerin Aile İle Birlikte Ya Da Ayrı Yaşama Durumuna Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Sürekli Öfke	Evet	707	22,864	6,098	-1,296	0,196
	Hayır	16	24,875	7,856		
Saldırganlık	Evet	707	120,528	23,747	-1,772	0,077
	Hayır	16	131,188	25,740		

Tablo 4'teki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke ($t=-1,296$) puan ortalamalarının aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0,05$).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur ($t=-1,772$; $p=0,077>0,05$).

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların anne sağ ya da ölü olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo.5 Öğrencilerin Anne Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Sürekli Öfke	Sağ	712	22,885	6,150	-0,841	0,401
	Ölü	11	24,455	5,646		
Saldırganlık	Sağ	712	120,629	23,832	-1,220	0,223
	Ölü	11	129,455	22,796		

Tablo 5'teki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamalarının anne yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0,05$).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının anne yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur ($t=-1,220$; $p=0,223>0,05$).

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların baba sağ ya da ölü olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo.6 Öğrencilerin Baba Sağ Ya Da Ölü Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Sürekli Öfke	Sağ	703	22,866	6,132	-1,101	0,271
	Ölü	20	24,400	6,476		
Saldırganlık	Sağ	703	120,411	23,804	-2,365	0,018
	Ölü	20	133,150	21,673		

Tablo 6'daki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke ($t=-1,101$) puan ortalamalarının baba yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0,05$).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının baba yaşam durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur ($t=-2,365$; $p=0,018<0,05$). Babası vefat etmiş olan öğrencilerin saldırganlık puanı ($\bar{X}=133,150$), babası sağ olan öğrencilerin saldırganlık puanından ($\bar{X}=120,411$) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların anne babanın evli ya da boşanmış olma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo.7 Öğrencilerin Anne Baba Evli Ya Da Boşanmış Olma Durumuna Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	n	$\bar{X}$	Ss	t	p
Sürekli Öfke	Evli	682	22,862	6,121	-0,831	0,406
	Boşanmış	41	23,683	6,517		
Saldırganlık	Evli	682	120,233	23,796	-	0,015
	Boşanmış	41	129,585	22,830		

Tablo 7'deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke ($t=-0,831$) puan ortalamalarının anne baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur ($p>0,05$).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının anne baba birliktelik durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık gösterdiği bulunmuştur ($t=-2,450$; $p=0,015<0,05$). Anne babası boşanmış olan öğrencilerin saldırganlık puanı ($\bar{X}=129,585$), anne babası evli olan öğrencilerin saldırganlık puanından ($\bar{X}=120,233$) yüksek bulunmuştur.

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların annenin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmış ve sonuçlar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo.8 Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	n	$\bar{x}$	Ss	F	p
Sürekli Öfke	Okuryazar Değil	29	22,828	7,127	0,852	0,513
	Okuryazar	25	23,640	5,964		
	İlkokul Mezunu	456	22,651	6,098		
	Ortaokul Mezunu	117	23,410	6,043		
	Lise Mezunu	66	23,924	5,967		
	Üniversite Mezunu	30	22,100	6,779		
Saldırganlık	Okuryazar Değil	29	124,759	25,979	0,562	0,729
	Okuryazar	25	122,120	17,045		
	İlkokul Mezunu	456	119,796	23,708		
	Ortaokul Mezunu	117	121,214	22,482		
	Lise Mezunu	66	123,727	23,890		
	Üniversite Mezunu	30	122,200	32,650		

Tablo 8’deki sonuçlarda görüldüğü gibi öğrencilerin sürekli öfke (F=0,852) puan ortalamalarının annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (p>0. 05).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamaları annenin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermemiştir (F=0,562; p=0,729>0.05).

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların babanın eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmış ve sonuçlar Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo.9 Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	n	$\bar{x}$	Ss	F	p
Sürekli Öfke	Okuryazar Değil	16	22,250	7,716	0,221	0,954
	Okuryazar	18	22,389	6,079		
	İlkokul Mezunu	310	22,948	6,347		
	Ortaokul Mezunu	134	22,552	6,053		
	Lise Mezunu	139	23,137	5,640		
	Üniversite Mezunu	106	23,132	6,144		
Saldırganlık	Okuryazar Değil	16	123,125	29,745	0,641	0,668
	Okuryazar	18	122,667	13,818		
	İlkokul Mezunu	310	120,755	23,698		
	Ortaokul Mezunu	134	118,410	22,957		
	Lise Mezunu	139	123,223	23,850		
	Üniversite Mezunu	106	119,859	25,707		

Tablo 9'daki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (F=0,221) puan ortalamalarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur ($p>0.05$).

Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamalarının babanın eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılık göstermediği bulunmuştur (F=0,641; $p=0,668>0.05$).

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların anne baba tutumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (Anova) ve post-hoc analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo.10 Öğrencilerin Anne Baba Tutumuna Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve F Değerleri

	Grup	n	$\bar{x}$	Ss	F	p	Fark
Sürekli Öfke	Anlayışlı-demokratik	517	21,849	5,881	31,372	0,000	2 > 1 3 > 1
	Baskıcı-otoriter	187	25,300	6,069			
	İlgisiz-kayıtsız	19	28,211	4,467			
Saldırganlık	Anlayışlı-demokratik	517	116,371	22,164	34,617	0,000	2 > 1 3 > 1
	Baskıcı-otoriter	187	131,102	23,856			
	İlgisiz-kayıtsız	19	138,526	28,453			

Tablo 10'daki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (F=31,372; $p=0,000<0.05$) ve saldırganlık (F=34,617; $p=0<0.05$) puanları ortalamalarının anne baba tutumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür.

Öğrencilerin sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ile saldırganlık ölçeğinden aldığı puanların ailede şiddet görme durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo.11 Öğrencilerin Ailede Şiddet Görme Durumuna Göre Sürekli Öfke İle Saldırganlık Ölçeğinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve t Değerleri

	Grup	n	$\bar{x}$	Ss	t	p
Sürekli Öfke	Evet	29	26,448	6,345	3,188	0,001
	Hayır	694	22,761	6,094		
Saldırganlık	Evet	29	133,586	26,387	2,974	0,003
	Hayır	694	120,228	23,582		

Tablo 11'deki sonuçlarda görüldüğü gibi, öğrencilerin sürekli öfke (t=3,188) ve saldırganlık (t=2,974) puanları ortalamalarının ailede şiddet görme durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür.

Tartışma ve Yorum

Bu araştırmada öğrencilerin cinsiyet, ailenin gelir durumu, aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumu, anne baba sağ ya da ölü olma durumu, anne baba eğitim durumu, anne baba evli ya da boşanmış olma durumu, anne baba tutumları ve aile içi şiddete maruz kalma ya da kalmama durumu değişkenlerine göre öfke ve saldırganlık düzeyleri incelenmiştir. Ayrıca öfke ile saldırganlık arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Öğrencilerin sürekli öfke puanları ile saldırganlık puanları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre öğrencilerin sürekli öfke düzeyi arttıkça saldırganlık puanı artmaktadır. Yapılan benzer çalışmalar (Karataş, 2008; Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007) araştırma bulgusunu destekler niteliktedir.

Öğrencilerin cinsiyetleri açısından öfke ve saldırganlık puanları anlamlı farklılık göstermiştir. Erkek öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanları kız öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanlarına göre yüksek çıkmıştır. Birçok araştırma sonucu (Soyaldın, 2005; Yöndem ve Bıçak 2008; Avcı 2010; Efilti, 2006; Tuzgöl, 1998; Eroğlu, 2009; Yıldız ve Erci, 2011; Murray ve Kelder, 1999; Öz, 2007; Öztürk, 2008) araştırma bulgusunu destekler niteliktedir. Bu araştırmaların yanı sıra cinsiyet açısından öfke ve saldırganlık puanlarının farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır (Gülveren, 2008; Baygöl, 1997; Boman, 2003; Okman, 1999; Ağlamaz, 2006; Hatunoğlu, 1994). Türk Kültüründe, başkasının üstünde güç ve baskı kurma sadece erkeklere uygun görülmekte ve öfkenin gösterilmesi erkeksi bir ifade olarak benimsenmektedir (Navaro, 2000). Erkeklerin kızlara göre daha saldırgan eğilimli olmaları anne baba yetiştirme tarzlarının farklılığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Genelde anne babalar erkek çocukların saldırgan davranışlarını ciddi bir davranış bozukluğu olarak görmeyebilir. Fakat kız çocuklarının saldırgan davranışları ciddi bir davranış olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kız çocuklarının saldırgan davranışları toplum tarafından da yadırgandığı görülmektedir.

Öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında ailenin gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu, Gündoğdu (2010), Büyükbayraktar (2011) ve Kuruoğlu'nun (2009) yaptıkları araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Öğrencilerin ailenin gelir durumuna göre saldırganlık puanı ortalamaları arasında ise anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Ailesinin maddi durumu zayıf olan öğrencilerin saldırganlık puanı, ailesinin maddi durumu orta ve iyi olan öğrencilerin saldırganlık puanından yüksek çıkmıştır. Hatunoğlu (1994), Yılmaz (2008) ve Bekçi (2006) yaptıkları araştırmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Bu araştırmaların yanı sıra ailenin gelir düzeyi açısından saldırganlık düzeylerinin farklılaşmadığını ortaya koyan çalışmalara da rastlanmaktadır (Öz, 2007; Demirhan, 2002 ve Şahan, 2007). Ekonomik düzeyi düşük aileden gelen ergenlerin çoğu ihtiyaçlarının karşılanamaması başka bir ifadeyle maddi yetersizliklerden dolayı engellenmesinin ergenlerde saldırganlığa sebep olabileceği söylenebilir.

Öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları ve saldırganlık puan ortalamaları arasında aile ile birlikte ya da ayrı yaşama durumuna göre anlamlı bir fark görülmemiştir. Bu bulgu Tambağ (2004), Çalıkoğlu (2010), Yıldırım (2005), Yıldırım (2006), Ustabaş (2011) ve Kaya'nın (2009) yaptıkları araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında anne ve babanın sağ ya da ölü olma durumuna göre anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Güleç (2002) yaptığı araştırmada benzer sonuçlara ulaşmıştır. Öğrencilerin saldırganlık puanı ortalamaları ise anne yaşam durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemişken baba yaşam durumuna göre anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Babası vefat etmiş olan öğrencilerin saldırganlık puanı, babası sağ olan öğrencilerin saldırganlık puanından yüksek çıkmıştır. Kula'nın (2008) yaptığı araştırmada anne sağ olma değişkenine göre öğrencilerin saldırganlık puanlarının farklılaşmadığı görülmüştür. Türk toplumunda genellikle baba otoritesine ailenin geçiminde birinci derecede sorumluluk ve aileyi her türlü tehlikeye karşı koruyucu rol yüklenmesi, baba kaybının yaşandığı durumlarda ergende tedirginlik oluşturabileceği ve bunun da saldırganlığı tetikleyebileceği düşünülebilir.

Öğrencilerin sürekli öfke puan ortalamaları arasında anne babanın evli ya da boşanmış olma durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kanoğlu (2008), Tambağ (2004) ve Yıldırım (2006) yaptıkları araştırmada anne babası boşanmış öğrencilerin sürekli öfke puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu araştırmaların yanı sıra öfke puanlarının farklılaştığını ortaya koyan bulgulara da rastlanmaktadır (Mahon, Yarcheski ve Yarcheski, 2003; Altuntaş, 2010; Fiyakalı, 2008). Anne babası boşanmış olan öğrencilerin saldırganlık puanı anne babası evli olan öğrencilerin saldırganlık puanından yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, aile yapısının çocuklardaki saldırganlık eğilimini etkilediğini göstermiştir. Parçalanmış aile ortamı ergenler için risk unsuru olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde birçok araştırma (Karahana, Özcan ve Ağlamaz, 2009; Başaran, 2008; Gümüş, 2000) anne babası boşanmış olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin anne babası birlikte olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinden yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yıldırım (2006), Ustabas'ın (2011) yaptıkları çalışmada ise öğrencilerin anne-baba birtelikelik durumuna göre saldırganlık puanlarının farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlık puan ortalamaları arasında anne baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgu benzer birçok araştırma (Fiyakalı, 2008; Olmuş, 2001; Demirhan, 2002; Öztürk, 2008; Yavuz, 2007; Yeğen, 2008; Yılmaz, 2008) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Anne ve babanın çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarlılığı, çocuğun ihmal edilmeyişi, çocuğu ile kurduğu etkili iletişim, çocuğuna duyduğu güven, çocuğuna karşı sergilediği tutum öfke duygusu üzerinde anne babanın eğitim düzeyi faktöründen daha etkili olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlık puan ortalamaları arasında anne babanın tutumuna göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. Anne baba tutumunu baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlık puanları anne baba tutumunu anlayışlı-demokratik olarak algılayan öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlık puanlarından yüksek çıkmıştır. Çocuğun sürekli engellenmesi, kısıtlanması, düşüncelerinin önemsenmemesi ve ihtiyaçlarının sürekli ihmal edilmesi çocuğun öfkelenmesine sebep olduğu söylenebilir. Albayrak ve Kutlu (2009), Öztürk (1990), Hatunoğlu (1994), Pakaslahti, Asplund-Peltola ve Keltikangas-Jarvinen (1996), Yıldız ve Erci, (2011), Şahin ve Owen (2009) ve Avcı (2010) yaptıkları araştırmada benzer bulgulara ulaşmışlardır. Bu araştırmaların yanı sıra anne baba tutumu açısından öfke ve saldırganlık puanlarının farklılaşmadığını ortaya koyan bulgulara da rastlanmaktadır (Kılıçarslan, 2000; Öz, 2007; Tuzgöl, 1998).

Öğrencilerin sürekli öfke ve saldırganlık puan ortalamaları arasında ailede şiddet görme durumuna göre anlamlı fark ortaya çıkmıştır. Aile içi şiddete maruz kalan öğrencilerin öfke ve saldırganlık puanları daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgu birçok araştırma (Gök, 2009; Kanoğlu, 2008; Şahin ve Owen, 2009; Avcı, 2010; Ayan, 2007; Yasankul, 2007) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Aile içinde yaşanan şiddet tüm aile bireylerini, özellikle de çocukları olumsuz etkilemektedir. Çünkü çocuklar yapıları gereği hassastırlar. Bu sebeple çocuklara yönelik herhangi bir şiddet türünün uygulanmaması çocukların gelişimi açısından son derece önemlidir.

Bu araştırmadan çıkan sonuçlara göre, öğrencilerin doğal bir duygu olan öfkesini kendisine ve çevresine zarar vermeden olumlu bir biçimde ifade edebilmesi için özellikle öfke kontrolü zayıf ve saldırgan eğilimli olan öğrencilere yönelik okul rehberlik ve psikolojik danışma servisleri tarafından “Öfke Kontrolü” ile ilgili bireysel ve grupla psikolojik danışma ve “Problem Çözme Becerileri”, “Çatışma Çözme Becerileri” ve “Temel İletişim Becerileri” konulu grup rehberliği çalışmalarının yapılması önerilebilir. Anne babalara yönelik olumlu anne-baba tutumları ile ilgili seminer çalışmaları yapılarak sağlıklı aile ortamlarının oluşması ve ebeveynlerin çocuklarına karşı olumlu tutum sergilemeleri sağlanabilir. Okullarda öğrencilerin serbest zamanlarını değerlendirebilecekleri ve öğrencilerin sosyalleşmelerini sağlayacak, arkadaşlık ilişkilerini geliştirecek ve enerjilerini boşaltabileceği sportif, sanatsal, sosyal ve kültürel etkinliklere yer verilebilir. Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da sınırlılıkları vardır. Bu çalışma Konya ili Karatay ilçesinde bulunan ortaokulların sekizinci sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple sonuçlar sadece benzer nitelikli gruplara genellenebilir.

KAYNAKLAR

- Ağlamaz, T. (2006). *Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Albayrak, B., Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3 (2), 57-69.
- Alcazar, R.J., Deffenbacher, J.L., Byrne, Z.S. (2011). Assessing the factor of the anger expression inventory (ML-STAXI) in a Mexican sample. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11 (2), 307-318.
- Altuntaş, G. (2012). *Boşanmış ebeveynler ile boşanmamış ebeveynlerin lise birinci, ikinci, üçüncü sınıflarında okuyan çocuklarının sürekli öfke ve öfke ifade tarzı, benlik saygısı ve anksiyete düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J., Hoeksema, S.N. (2002). *Psikolojiye giriş*. (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Avcı, A. (2010). Aile yapı ve atmosferinin okula şiddetine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 7-52.

- Averill, J.R. (1983). Studies on anger and aggression. implications for theories of emotion. *American Psychologist*, 1145-1160.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.
- Başaran, C. (2008). *Çeşitli tür liselerde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bekçi, B. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ve öfke tetikleyicileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Berkowitz, L. (1987). Frustration, Appraisals, and Aversively Stimulated Aggression. *Aggressive Behavior*, 14; 3-11.
- Biaggio M.K. (1989) Sex differences in behavioral reactions to provocation of anger. *Psychological Report*, 64, 23-26.
- Boman, P. (2003). Gender differences in school anger. *International of Education Journal*, 2 (4), 71-77.
- Büyükbayraktar, Ç. (2011). *Üniversite öğrencilerinde mükemmeliyetçilik ve öfke ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çalikoğlu, T. (2010). *Lise öğrenimine devam eden ailesinin yanında yaşayan öğrencilerle, yetiştirme yurdunda yaşayan öğrencilerin çatışma çözme davranışı ile öfke ifade stillerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Deffenbacher, J.L. (2011). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Cognitive and Behavioral Practice*, 18 (2), 212-221.
- Demirhan, M. (2002). *Kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Efiliti, E. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Eroğlu, S.E. (2009). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 203-221.
- Esen, B.K., Çelikkaleli, Ö. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal yetkinlik düzeyleri ile sürekli öfke ve öfke ifade biçimlerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (29), 37-49.
- Fiyakalı, N.C. (2008). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

- Freedman, J. L., Sears, D. O., Carlsmith, J. M. (1998). *Sosyal psikoloji* (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gök, M. (2009). *Aile içi şiddet ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Güleç, Y. (2002). *Ergenlerin öfke yaşantıları, benlik alguları ve akademik başarı ilişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gültekin, F. (2011). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerinin azaltılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (41), 180-191.
- Gülveren, H. (2008). *Lise son sınıf öğrencilerinde iç-dış kontrol odağı, sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ile zeka arasındaki ilişkinin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gündoğdu, R. (2010). 9. sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (3), 257-276.
- Hatunoğlu, A. (1994). *Ana-baba tutumları ile saldırganlık arası ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2004). *Yeni insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kanoğlu, E. (2008). *Lise öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifadelerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karahan, T.F., Özcan, K., Ağlamaz, T. (2009). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne baba birliktelik durumu, öz üvey oluşu ve yaşamda öncelikli en önemli değer algısı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 221-229.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karataş, Z. (2008). Lise öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3), 277-294.
- Kaya, F. (2009). *Lise öğrencilerinde saldırgan davranışların ortaya çıkışına katkıda bulunan faktörlerin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kesen, N., Deniz F., Durmuşoğlu, M. E. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 353-364.
- Köknel, Ö. (2005). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kılıçarslan, İ. (2000). *Lise öğrencilerinin sürekli öfke ve öfke ifade düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Krech, D., Crutchfield, R.S. (1980). *Sosyal psikoloji teori ve problemler*. (E. Güngör, Çev.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Kula, E. (2008). *Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ve saldırganlık durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kulaksızoğlu, A. (1990). Gençlik çağı ve ülkemizde gençlik sorunları. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (2), 133-144.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuruoğlu, D.S. (2009). *Üniversite öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri, öfke ifade tarzları ile obsesif kompulsif semptomları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mahon N.E., Yarcheski A., Yarcheski T.J. (2003). Anger, anxiety, and depression in early adolescents from intact and divorced families, *Journal of Pediatric Nursing*, 18(4), 267-273.
- Morganett, R.S. (2005). *Yaşam becerileri ergenler için grupla psikolojik danışma uygulamaları* (S. Gürçay, A. Kaya, , M. Saçkes, Çev.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Okman, S. (1999). *Ergenlik dönemindeki öfke ifade tarzlarının kendilik imgesi bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Olmuş, G.Ö. (2001). *Ergenlerin aile içi psikolojik örüntülere göre sürekli öfke ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öz, E.S. (2007). *İlköğretim I. kademe 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özer, A.K. (1994). Sürekli öfke (SL-ÖFKE) ve öfke ifade tarzı (ÖFKE-TARZ) ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31), 26-35.
- Öztürk, M.O. (1998). *Psikanaliz ve psikoterapi*. Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi.
- Pakaslahti, L., Asplund-Peltola, R-L., Keltikangas-Jarvinen, L. (1996). Parent's social problem-solving strategies in families with aggressive and non-aggressive boys. *Aggressive Behavior*, 22, 345-356.
- Sağlam, Ö. (2009). *Orta öğretim kurumlarında yaşanan şiddet olgusu; Ankara Sincan örneğinde öğrencilerin eğitim önceliklerinin şiddet eğilimleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Savaşır, I. ve Şahin N. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: sık kullanılan ölçekler*. (Ed: Işık Şavaşır ve Nesrin H. Şahin). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi* 11 (2), 19-27.
- Şahin, E.S., Owen, F.K. (2009). Psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (32), 64-74.
- Tafate, R., Kassinova, H., Dundin, L. (2002). Anger episodes in high and low trait anger community adults. *Journal of Clinical Psychology*, 58 (12), 1573-1590.

- Tambağ, H.(2004). *Aileleri ile birlikte ve yetiştirme yurtlarında yaşayan adölesanların öfke ifade etme biçimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tuzgöl, M. (1998). *Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yasankul, N. (2007). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık eğilimleri ile eğitim algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yavuz, Ş. (2007). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yavuzer, H.(1992). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Yeğen, B. (2008). *Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Kadıköy ilçesi örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A. (2005). *Kurum bakımında olan ve ailesi ile birlikte kalan 13-18 yaş arası çocuklarda sürekli öfke ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Yıldırım, E. İ. (2006). *Yetiştirme yurtlarında ve ailelerinin yanında kalan ilköğretim 2. kademe öğrencilerinin çatışma çözme davranışı ile öfke ifade stillerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldız E., Erci, B. (2011). Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1 (13), 6-11.
- Yılmaz, İ. (2008). *Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çok boyutlu olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yöndem, Z.D., Bıçak, B. (2008). Öğretmen adaylarının öfke düzeyi ve öfke tarzları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 5 (2), 1-15.